

udžbenik vapi, i o koječemu drugome, ali se iscrpne ocjene moramo odreći jer bi inače trebala knjiga o knjižici, toliko su mnogo pitanja autori pokrenuli. Nastojao sam samo da udžbenik približim nastavnicima, a autore potaknem da iduća izdanja približe učenicima što god je više moguće. Put sa krčili dobro, potrebno je da ga dobro i utru. Priznanja su za zasluge dobili, ali bi štetno bilo kad bi na sadašnjim lovorikama zaspali. Jer osnovna je moja misao u ovom prikazu bila da nova izdanja budu bolja. Vodio sam se načelom za koje želim da se i na moj rad primjenjuje: Pomognite mi da izdam treće dotjerano izdanje, a onda me kritizirajte koliko vas i kako vas volja. Pomognu li im u tome moje napomene, radovat ću se njihovu uspjehu kao i oni sami jer, nadam se, na istom smo putu i s istim težnjama.

Stjepan Babić

TRI BLISKOZNACNICE: SIPATI. LIJEVATI, TOČITI

U posljednje nas doba sve češće zapljuskuju pitanja: *Koliko benzina da vam uspem? Smijem li vam nasuti čašu vina? Tko je tu vodu proso?* S takvim značenjima i pokoji novinar, publicist, pisac stručne knjige upotrebljava glagol *nasuti*, *sipati* ili koji drugi iz brojne porodice s praslavenskim korijenom *sɛp-, oglašujući se o savjet »Jezičnog savjetnika s gramatikom« (S. Pavešić i dr.), koji je jasan i nedvouman: »*sipati* prez. je: sipam i sipljem; upotrebljava se kad se govori o čemu sipkom (npr. o brašnu, pijesku i sl.). Ne valja taj glagol uzimati govoreći o tekućinama; one se liju. Isto vrijedi i za složenice.«

Stari su leksikografi uglavnom na strani autora »Jezičnog savjetnika«, jednako tumačeći riječ *sipati*: A. Della Bella: *spargere di cose non liquidi*, Voltiggi: *spargo, bestreuen*, Stulli: *insaccar il grano o cose simili, triticum in saccum inicere*. Najviše primjera u AR (Dio XV) pokazuje da se *sipa*: *biser, blago, brašno, cvijeće, dukati, gnoj, hra-*

na, kamenje, kosti, kukuruz, pepeo, pijesak, prah, proso, pšenica, ružice, sol, tanad, trava, vapno, zemlja, zrnje, žeravica, žito i dr., a u prenesenu značenju: *besjede, čast, iskre, munje, oganj, slast, slava, sram, vatra i dr.* To su primjeri iz A. D. Belle, Divkovića, Došena, Gundulića, Ivaniševića, Jambrešića, Kačića, Kavanjina, Kurelca, Mikalje, Palmotića, Pavlinovića, Posilovića, Ranjine, Reljkovića, Stullija i Voltiggija.

Za sipanje tekućine AR daje primjere iz Crne Gore (kava), Bolića (ocat), Daničića (pomije) i Vuka (čorba, ljekarstvo, voda). Iako i suvremeni hrvatski književnici u upotrebi glagola *sipati* slijede u prvom redu tradiciju, ipak ima dosta znakova kolebanja. Tako je i s novijim rječnicima: Deanović-Jernej, Hrvatskosrpsko-talijanski rječnik, 1970: *versare, spargere*; Dayre-Deanović-Maixner, Hrvatskosrpsko-francuski rječnik: *verser, (r)épandre*; C. A. Parčić, *Vocabolario croato-italiano* (1921): *spargere; versare*: — vino; Šamšalović, Njemačko-hrvatskosrpski rječnik (1929): *streuen, schütten, giessen*; I. I. Tolstoj, Serbsko-horvatsko-russkij slovar (1957): 1. litj, nalivátj, 2. sypatj, nasypatj; Drvodelić, Hrvatskosrpsko-engleski rječnik: *strew, litter*; (prazniti) *shoot, spill, empty discharge, pour out*; Hurm, Hrvatskosrpsko-njemački rječnik: *streuen, schütten, giessen; einschenken*; Jurančić, Srbohrvatsko-slovenski slovar (1955): 1. *sipati*, 2. *nalivati, točiti*; Benešić, Hrvatsko-poljski rječnik (1949): *sypac, nasypywać; lać, nalewać*.

Očito je da je manje kolebanja u upotrebi glagola *sipati* i *liti* u starijih pisaca i leksikografa, a u naše vrijeme značenjskom izjednačavanju tih riječi pridonosi snažan utjecaj nekih narodnih govora (u prvom redu slavonskih) i utjecaj srpskog književnog jezika. U rječniku Miodraga S. Lalevića »Sinonimi i srodne reči srpskohrvatskoga jezika« redosljedom se daje prednost sipanju tekućina: »*sipati* znači činiti da što *tečno* ili *sipko* pada ili ulazi u drugi prostor.« (Istaknuo S. T.)

Budući da zamjena *sipati* — *liti* ne obogaćuje, nego osiromašuje jezik, zatirući fine i potrebne distinkcije, nema razloga da se od-

ričemo tradicije i da od bliskoznačnica stvaramo istoznačnice. A da su nam u književnom jeziku jasno razgraničena značenja glagola sipati i liti dokazuje i mnoštvo njihovih tvorenica. Nikad se ne odnose na tekućine riječi: sip, sipar, sipina, sipak, sipkost, nasip, osip, posip, rasap, rasipnik, raspikuća, ospice i dr., niti se te izvedenice značenjski križaju s izvedenicama glagola liti (loj, lijevak, naliv, preljev, zaliv, sliv, izljev, lijevač, lijevaonica itd.) ili teći, odnosno točiti (tijek, natječaj, utjecaj, stjecaj, tekućina; tok, otok, potok, rastok, istok, dotok, protok, prtok, utok itd.). Treba dakle prihvatiti preporuku »Jezičnog savjetnika«, ali s malim proširenjem: Mjesto sipati, kad je riječ o tekućinama, možemo upotrebljavati liti, lijevati i točiti.

No korisno je reći koju i o razlikama između glagola liti (lijevati) i točiti. Oba su glagola praslavenskog podrijetla (liti, točiti < tok < *tek-ti). Točiti ima više značenja (i brusiti, i gristi), ali nas ovdje zanima samo osnovno: »činiti da što teče« (AR). U starijih je pisaca to bio i neprelazan glagol, s istim značenjem kao i teći: »Od gore Dinare, spod ke Krka toči.« Primjeri u AR pokazuju da bi se značenje glagola točiti moglo ovako precizirati: *činiti da što teče po kakvoj podlozi*: »Dokle meu žilbom rike vodu toče« (Mrnavić), »Kad se grožđe tiješti, toči se vino« (Bašić). Toči se: vino, voda, ulje, dragocjena mast, znoj, krv, suze, a u prenesenu značenju: govor, riječ, grijeh, darovi, vrijeme, ure (Vodopić: *He, moja stariče, ura se toči*).

Liti (lijevati) pak prema AR znači »činiti da što teče iz kakva suda, i to ili uopće (vidi proljevati) ili u drugi sud ili u drugo što žitko (vidi uljevati)«. Ljevati znači »teći obilno«. Iz tih tumačenja kao i primjera moglo bi se značenje toga glagola ovako precizirati: *činiti da što teče bez podloge*. Iako se u tom smislu ne mogu do kraja razgraničiti sve izvedenice glagola liti i točiti, ipak bi trebalo glagolu točiti dati prednost u značenjima koja mu naši rječnici i najčešće pripisuju: A. D. Bella: *cavar vino dalla botte*; Parčić: *travasare*, Jurančić: *točiti, na-*

takati (vino), Hurm: *schenken, einschenken, zapfen*; Dayre-Deanović-Maixner: *verser à boire, débiter*; Deanović-Jernej (vino) — *mescere*; (krčmiti pića) *vendere al minuto* (bevande alcooliche): Drvodelić: *pour out* (the tea), *decant*: (in a bar, public house) *retail* (sell) alcoholic drinks; Vl. Tognier Srbochorvatsko-česky a česko-srbochorvatski-kapesny slovník): *čepovati, točiti*; E. Margelits (Rječnik hrvatskog i mađarskog jezika: *italt mér*; to jest *točiti* znači: 1. uljevati tekućine iz boca i sličnih posuda s uskim grlom, iz slavina (vodovodnih i drugih), iz gumenih cijevi i slično; 2. krčmiti pića (alkoholna i bezalkoholna), a i druge tekućine (benzin, ulje, ocat, naftu itd.). U skladu s time trebalo bi da početni primjeri glase: *Koliko benzina da vam natočim?* (A može i: *ulijem, nalijem*.) *Smijem li vam natočiti čašu vina? Tko je tu vodu prolio?*

Stjepko Težak

JE LI RIJEČ NARAV ARHAIZAM?

Riječi šire, sužavaju, gube ili mijenjaju svoje značenje. I sve je u redu dok se saдрžaji različitih izraza ne poklope. Tada nastaje nesigurnost u upotrebi, povodjenje i sl., a riječi, umjesto da znače nešto određeno, počinju značiti i ovo i ono, a to u semantici nije jako daleko od ništa. Nesumnjivo se nešto dogodilo i s riječima *priroda* i *narav*. Da bismo lakše uvidjeli što se to s njima dogodilo, pokušat ćemo ih pratiti od prvih za bilježenih početaka.

Narav je, prema Akademijinu rječniku, starija riječ. Prve upotrebne potvrde potječu iz 16. st. Značenje je razgranato. Navest ćemo samo ona koja su potvrđena i u građi iz suvremenih hrvatskih pisaca.

Pod a) *isto što priroda, t. j. ona moć, sila, koja na svijetu sve rada, mijenja, uništava*:

Sva narav veselje odasvud kazaše. (M. Držić)

Što je grdo po naravi, zaludu se resi i maže. (I. Gundulić)